

Halifancin

Sayyidi Usmanu Dan Affan

Radhiyallahu Anhu

NA MUHD MANSUR IBRAHIM

WANNAN LITTAFIN

FASALI NE DAGA LITTAFIN "KADDARA TA RIGA FATA"

Na Mawallafin

Bugawa da yadawa: Cibiyar Ahlul Baiti da sahabbai, Nigeria.

Bugu na Farko: 1435H/2014M

ISBN 978-2076-68-5

© Hakƙen buga wannan littafi na Mu'assasatu Ahlil Baiti Was Sahabah, Najeriya ne.
Wanda yake son buga shi saboda Allah yana iya tuntuɓar mu a adireshinmu kamar haka:
Bayan Tankunan Ruwa, Tsohuar Kasuwa, P.O.Box 2491,
Sokoto, Najeriya.

Ko kuma ya tuntuɓi Mawallafin a
mansursokoto@yahoo.co.uk

TARIHIN SARKIN MUSULMI USMANU DAN AFFAN
YARDAR ALLAH TA TABBATA A GARE SHI

BISMILLAHIR RAHMANIR RAHIM

3.1.1 Sunansa da Asalinsa

Sunansa shi ne Usmanu dan Affana dan Abul Asi dan Umayyata dan Abdu Shamsi dan Abdumanafi. A wajen kakansa na huɗu ne; Abdumanafi suka haɗu da Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* wanda shi ne kakan Manzon Allah na uku. Kusancinsa da Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ta wajen uwa ya fi karfi. Domin kuwa shi jikan Baidha'u ne Ummu Hakim; Gwaggon Manzon Allah, tagwan mahaifinsa Abdullahi. Ita ce ta haifi mahaifiyarsa Arwa 'yar Kuraizu. Ta wajen uba Manzon Allah yana matsayin baffansa, amma ta wajen uwa suna hannun riga, domin 'ya'yan Gwaggo ne da na Kawu.

3.1.2 Haifuwarsa

An haifi Sayyidi Usmanu a garin Da'if, a shekara ta Arba'in da bakwai kafin Hijira. Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya girme shi da shekaru shida kenan.

Mahaifin Usmanu hamshakin attajiri ne wanda yake odar haja daga kasar Sham. Ya rasu ya bar shi yana karami, ya bar ma sa dukiya mai tarin yawa. Wannan dukiyar kuwa ta zamo dalilin daukar Usmanu a tsakanin kabilarsa da kuma sauran Larabawa. Saboda ya yi amfani da ita ya saya ma kansa girma a wurin mutane ta hanyar karimci da halin girma ga jama'a.

3.1.3 Siffofinsa

Hausawa sukan ce, Allah ɗaya gari bamban. Sau da yawa za ka tarar da a cikin 'ya'yan gida ɗaya ko kuma a tsakanin almajiran malami ɗaya kowa da baiwar da Allah

ya ba shi. Wannan shi ne abin da ingantaccen hadisin Anas da Imam Ahmad ya ruwaito yake koya ma na. Ga nassin hadisin daga Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*:

*“Duk a cikin al’ummata wanda ya fi rahama ga al’ummata shi ne Abubakar. Wanda ya fi su tsanani wajen tsayar da addinin Allah shi ne Umar. Wanda ya fi su kunya ta gaskiya shi ne Usmanu. Wanda ya fi su sanin Halal da Haram shi ne Muazu dan Jabal. Wanda ya fi su kwarewa a karatun Alkur’ani shi ne Ubayyu. Wanda ya fi su iya rabon gado shi ne Zaidu dan Thabit. Ko wace al’umma kuwa tana da amintaccenta. Mu kuma wannan al’umma amintaccenmu shine Abu Ubaidata dan Jarrah”.*¹

Sayyidi Usmanu ya shahara da wasu siffofi guda biyu waƙanda ya yi ma kowa fintinkau a cikin su, in ban da Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*. Waƙannan siffofin kuwa su ne; Kunya da Karimci. Kunyar da Usmanu yake da ita ba tana nufin rauni ko tsoro ko kasawa ba. Ya kasance yana jin nauyin yin tsiraici ko yana shi kaƙai. Usmanu jarumi ne wanda ba ya sauna, amma saboda kunyarsa har Mala'iku kunyar sa su ke ji.² Game da karimcinsa kuwa har ya samu shedar gafarar Allah saboda yawan amfani da dukiyarsa wajen ƙaukaka addini.³

Ban da waƙannan siffofi guda biyu da suka gabata, Sayyidi Usmanu ya yi tarayya da Sahabbai da dama a cikin wasu siffofin nagarta da suka haƙa da Tawali’u da sauƙin hali da haƙuri da yawan kyauta.⁴

3.1.4 Iyalansa

Usmanu ya auri mata takwas (8) a rayuwarsa. Uku ne a cikinsu suka yi ma sa takaba. Ya haifi 'ya'ya goma sha biyar (15); tara maza, shida mata. Bari mu soma da mafi daraja daga cikin matansa:

¹ *Al-Musnad*, na Imam Ahmad, hadisi na 12493.

² *Sahih Muslim*, hadisi na 2401.

³ *Sahih Sunan At-Tirmidhi*, na Albani, hadisi na 2921 (3/209).

⁴ *Sirat Amir Al-Mu'minin Uthman: Shaksiyyatuhu wa Asruhu*, na Sallabi, shafi na 97.

Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya yi ma 'ya'yansa Rukayya da Ummu Kulsum auren zumunta; ya bayar da su ga Utbatu da Utaibatu 'ya'yan baffansa Abu Lahabi tun kafin bayyanar musulunci. Da addinin musulunci ya bayyana, Abu Lahabi ya tsananta adawa da Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*, wadda ta janyo ya umurci 'ya'yansa da su saki wadannan 'yan matan guda biyu domin ya bakanta ran Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*.⁵ Bayan haka ne Sayyidi Usmanu ya nemi auren Rukayyah aka ba shi ita. Sun yi shekaru da dama. Ta haifa ma sa Abdullahi, kuma a tare da ita ya yi hijirarsa ta farko zuwa Habasha, Sannan ya yi hijira da ita zuwa Madina in da ta dauki cikin da ya zamo ajalinta kafin a dawo daga yakin Badar a shekara ta biyu. Duk a tsawon wannan lokaci kanwarta Ummu Kulsum ba ta sake aure ba. Don haka, Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya sake aurar da ita ga mijin yarta. Usmanu bai dade tare da ita ba sai Allah ya karbi ranta.⁶

Banda wadannan sharifai guda biyu, Usmanu ya auri Fakhitah 'yar Gazwan wadda ta haifa ma sa Abdullahi karami, wanda aka sa ma sunan dan Rukayyah wanda ya rasu da shekara shida. Ya kuma auri Ummu Amr 'yar Jundub ta haifa ma sa 'ya'ya biyar; Amru da Khalid da Aban da Umar da Maryam.

Haka kuma ya auri Fatimah 'yar Walid wadda ta haifa ma sa; Sa'id da Walid da Ummu Sa'id. Sannan ya auri Ummul Banin 'yar Uyainata ta haifa masa Abdul Malik. Ya auri Ramlatu 'yar Shaiba ta haifa masa A'ishah da Ummu Aban da Ummu Amr. Daga karshe ya auri Na'ila 'yar Farafisa. Ita kuma ta haifa masa Maryam.⁷

Wadanda suka yi masa takaba daga cikin matan su ne; Ummul Banin da Fakhitah. Ita kuma Na'ila ta yi shahada a tare da shi, bayan da aka tsinke ma ta yatsu kamar yadda za mu gani a nan gaba.

⁵ *Dhun Nurain Uthman bin Affan*, na Muhammad Rashid Ridha, shafi na 12.

⁶ *Sahih Al-Bukhari*, Littafin aure, hadisi na 5122 da *Sirat Amir Al-Mu'minin Uthman: Shaksiyyatuhu wa Asruhu*, na Sallabi, shafi na 41-42.

⁷ *Sirat Amir Al-Mu'minin Uthman: Shaksiyyatuhu wa Asruhu*, na Sallabi, shafi na 17-18.

3.2 Musuluntarsa

Sayyidi Usmanu na ɗaya daga cikin mutane goma na farko da suka musulunta.⁸ Da farko dai ya soma jin labarin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ne daga wurin Innarsa (kanwar mahaifiyarsa) wadda take bokanci a zamanin Jahiliyyah. Ita ce ta fara yi ma sa tayin ya musulunta, bayan ita ta karɓi musulunci. Sai ya je ya shawarci amininsa Abubakar. Sayyidi Abubakar kuwa ya yi amfani da wannan dama domin ya janyo shi zuwa ga musulunci har ma ya ce ma sa, dattijo irinka ba ya bari ya yi jinkiri a irin wannan lamari. Amma sai Usmanu ya nemi ya ba shi dama ya kara yin nazari.

Ba su dade da yin haka ba sai Sayyidi Abubakar ya fito tare da Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* suka haɗu da Usmanu. Abubakar ya sirranta ma Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* abin da ya gudana a tsakaninsu, ya kuma kwadaitar da shi game da muhimmancin samun irin Usmanu a cikin wannan da'awa. Nan take Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya gabata, ya kira Usmanu zuwa ga musulunci. Allah ya yi ma sa gyadar dogo ya karɓa kiransa. An kuma ba da labarin cewa, daga cikin abin da Allah ya karfafa musuluntarsa shi da Dalha ɗan Ubaidullahi akwai wani kira da suka ji suna cikin bacci a kan hanyarsu ta dawowa daga Sham, suka ji ana cewa, “Ku tashi! Ga Ahmad can ya bayyana a Makka”.⁹

3.3 Darajojinsa

Sayyidi Usmanu *Radhiyallahu Anhu* na cikin mutanen farko da suka musulunta kamar yadda muka gani. Ya lizimci Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* daga wannan lokaci har in da mai raba masoya ta raba su. Duk ayoyin Alkur’ani da suka sauka a gabansa ne Annabi *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya karanta su. Yana daga cikin marubutan Alkur’ani kuma daga cikin malaman da suke koyar da mutane shi tun a

⁸ Kusan shi ne na huɗu daga mazaje bayan Abubakar da Ali da Zaidu ɗan Haritha.

⁹ *Ad-Dabakat Al-Kubra*, na Ibn Sa’ad (3/55).

zamanin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*.¹⁰ Yana daga cikin mahardata masu saurin tilawa. Matarsa Na'ila ta ba da shedar cewa, yakan sauke Alkur'ani gaba ɗaya a cikin sallah ɗaya.¹¹

Haka kuma ya haɗa nau'i biyu na jihadi a lokaci ɗaya. Domin kuwa jarumi ne da ba a taɓa zuwa fagen fama ba tare da shi ba. Sa'annan bai taɓa jin ciwon fitar da masu gida rana ba don taimaka ma ɗaukakar musulunci ya yalwata ma musulmi.

Ban da dangantaka ta jini da Sayyidi Usmanu ya haɗa da fiyayyen halitta, shi kaɗai ne mahalukin da aka san ya taɓa auren 'ya'ya biyu na wani Manzo daga cikin Manzannin Allah.¹² Kuma mutum na farko da ya yi hijira saboda Allah a cikin wannan al'umma.¹³ Yana cikin mutane uku da suka yi surukuta da Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* kuma suka haɗa zuri'a da shi. Yana daga cikin mutane goma da Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya yi ma bushara da aljanna.¹⁴ Yana kuma daga cikin mutane dubu ɗaya da ɗari huɗu da Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya ce ma "*Ku ne mafi alherin mutanen duniya*" a lokacin da aka yi Sulhin Hudaibiyya.¹⁵ Shi ne jekadan Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* wanda ya isar da saƙonsa ga Kuraishawa. Da aka zo yin mubaya'ar Hudaibiyya wadda Allah ya ce ya yarda da ma'abotanta¹⁶, Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya ɗora hannunsa ɗaya a kan

¹⁰ Akwai da dama daga cikin *Tabi'un* waɗanda a wurin sa suka sauke Alkur'ani ko ma suka hardace shi. Irin su Abu Abdirrahman As-Sulami da Mughira ɗan Abu Shihab da Abul Aswad da Zirru ɗan Hubaishu da sauran su. Duba: *Tarikh Al-Islam*, na Dhahabi (3/467).

¹¹ *Al-Bidaya wa An-Nihaya*, na Ibn Kathir (7/225).

¹² Usmanu ya auri Rukayya 'yar Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*. Bayan cikawar ta sai ya auri kanwarta Ummu Kulthum, ita ma ta cika a hannunsa kamar yadda ya gabata. Tare da haka, Bayan cikawar ta Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya nuna ma sa fatar kasancewa yana da wata 'ya ta uku domin ya aura ma sa. Duba: *Majma' Az-Zawa'id* na Haithami (9/83).

¹³ *As-Sawa'ik Al-Mursala*, na Ibn Al-Kayyim (1/314).

¹⁴ *Sahih Al-Bukhari*, hadisi na 3695.

¹⁵ *Sahih Muslim*, hadisi na 1485.

¹⁶ Suratul Fathi: 18.

daya ya yi ma kansa mubaya'a a madadinsa, ya ce, "*Wannan shi ne madadin hannun Usman*".¹⁷

3.4 Gudunmawarsa ga Addini

Sayyidi Usmanu ya kasance mutum mai arziki kamar mahaifinsa. Ya kuma shahara da kasuwanci da taimakon jama'a. Ya taimaki addinin musulunci da dukiyarsa a wurare da dama. Misali, shi kafai kashin ransa ya dauki nauyin *Jaishul Usra* wanda ya je yakin Tabuka a dalilin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya shelanta bukatarsa ta a tallafa ma wannan runduna. Ya ba da rakuma dari uku dauke da kayan abinci.¹⁸ Haka kuma ya sayi rijiyar Ruma a kan kudi Dirhami dubu talatin da biyar ya bayar da ita saboda Allah a lokacin da wani Bayahude ya ribaci fatarar ruwan sha da ake yi a Madina yana sayar da ruwan da tsada ga musulmi. A nan sai Usmanu ya share ma musulmi wadannan hawaye.¹⁹ Ya sayi wani gida da yake makwautaka da masallacin Manzo a kan kudi Dirhami dubu ashirin da biyar ya rusa shi ya fadafa masallaci bisa ga bukatar Annabi.²⁰

3.5 Yadda Usmanu ya Zamo Halifa

Bayan da Abu Lu'lu'ata ya soki Sayyidi Umar, kuma Umar ya hakikance cewa, ajalinsa ya zo sai ya fara tunanin wanda zai gaje shi wajen daukar wannan muhimmin nauyi da zai sauka daga kansa. An bai wa Umar shawarwari da dama wadanda suka hada har da nafa kansa Abdullahi, amma bai natsu da su ba. Daga karshe sai ya kafa kwamitin mutane shida wadanda yake ganin sun cancanta, kuma ko wanensu yana iya daukar

¹⁷ *As-Sunan*, na Tirmidhi, hadisi na 3702.

¹⁸ *Sirat Amir Al-Mu'minin Uthman: Shaksiyyatuhu wa Asruhu*, na Sallabi, shafi na 45.

¹⁹ A wata riwayar an ce wani musulmi ne yake da ita kuma yake sayar da ruwanta, da *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya neme shi ya sayar da ita sai ya nuna bukatar iyalinsa. Ganin haka, sai Usmanu ya yi hanzari ya saye ta ya bayar da ita sadaka ga musulmi. Duba wadannan littafan: *Sahih Sunan An-Nasa'i*, na Albani (2/766) da *Tuhfat Al-Ahwadhi*, na Mubarakfuri (10/196) da *Fath Al-Bari*, na Ibn Hajar (5/408). Imam Al-Bukhari ya yi nuni ga riwayar a cikin Sahihin littafinsa, hadisi na 2778.

²⁰ *Sahih Sunan An-Nasa'i*, na Albani, (2/766).

wannan nauyi. Ya ce, su zaɓi mutum ɗaya daga cikinsu. Waɗannan mutane sun haɗa da; Usmanu da Ali da Dalha, da Zubairu da Abdurrahman ɗan Auf da kuma Sa'ad ɗan Abu Waƙƙas²¹. Ya ɗibar ma su wa'adin kwana uku don su cim ma matsaya a kan ɗaya daga cikinsu wanda shi ne zai zama sabon halifa.²² Umar ya umurci Abu Dalha Al-Ansari ya jagoranci sha'anin tsaro a lokacin da za su gudanar da tarukansu da shawarwari. Ya kuma naɗa limamin wuccin gadi, shi ne Suhaib Ar-Rumi; fitaccen sahabin nan da ya sha wuya a kan musulunci a Makka. Sannan ya yi izini ga ɗansa Abdullahi ya halarci taron, a matsayin ɗan kallo ba a matsayin ɗan takara ba. Ya yi haka ne kuwa domin a samu damar samar da rinjaye idan aka buƙaci yin ƙuri'a a lokacin da gida ya rabu biyu, uku sun zaɓi ɗaya, uku kuma sun zaɓi wani ɗaya na daban, sai Ibnu Umar ya kaɗa ƙuri'a domin samar da rinjaye ga ɓangare ɗaya.

Sannan Umar ya wanke Sa'adu daga zargi, tun da ya cire shi daga muƙaminsa na kwamandan sojoji. Sai ya ce, *"Idan kun naɗa Sa'adu kun yi daidai. Idan kuma ba ku naɗa shi ba, to, duk wanda aka naɗa ya ba shi wani muƙami. Ku sani ban tube shi don ya kasa ko don ya yi wata yaudara ba"*.²³

Bayan da aka yi jana'izar Sarkin Musulmi Umar, an ƙaddamar da kwamiti a taron farko in da aka yi bitar shawarwarin da Umar ya bayar kafin cikawarsa. Daga baya Abdurrahman ɗan Aufu ya ba da wata shawarar yadda za a sawwaƙe aikin kwamitin. Shawarar kuwa ita ce, a fara rage yawan 'yan takara ta hanyar mutane uku su sauka su bar ma sauran uku, kowane ɗaya ya janye ma wani ɗaya. Nan take kuwa Sayyidi Zubairu ya

²¹ Usman da Ali dangin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ne ta wajen mahaifinsa. Dalha da Zubairu kuma danginsa ne ta wajen mahaifiyarsa. Abdurrahman da Sa'ad kuwa fitattun musulmi ne da Annabi ya ba su sheda game da sha'anin jagoranci a wannan al'umma. Dukkansu sun cancanta. Wanda duk Allah ya ba a cikinsu ba matsala. Daga cikin mutane goma da Annabi *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya yi ma bushara da aljanna mutum ɗaya ne ya rage wanda Umar bai shigar da shi cikin kwamitin ba, shi ne Sa'idu ɗan Zaid. Umar ya ƙi sanya shi a cikinsu saboda dangantakar jini da ke tsakaninsu domin kakansu ɗaya. Ga shi kuma yana auren ƙanwarsa – kamar yadda muka gani a wurin musuluntarsa. Ya ce, idan sarautar alheri ce wadda na yi ta ishi dangina. In kuma ba haka ba ne to, gara ai su yi haƙuri.

²² *Ad-Dadaƙat Al-Kubra*, na Ibn Sa'ad (3/364) da *Al-Bidaya wa An-Nihaya* na Ibn Kathir (7/142). Duba kuma: *Aulawiyat Al-Faruƙ*, shafi na 124.

²³ Duba *Sahih Al-Bukhari* tare da sharhinsa *Fathul Bari* (7/59-62) hadisi na 3700.

ce ya bar ma Sayyidi Ali hakƙensa²⁴. Dalhatu ya ce, ya bar nasa ga Usmanu. Shi kuma Sa'adu ya ce, ya bar ma Abdurrahman. Da aka yi haka, sai Abdurrahman ya sake tafaita hanyar, inda ya nemi ɗayansu ya janye tare da shi su bar ma ɗaya. Wato ke nan idan Usmanu ya janye Ali zai zama Halifa, idan kuma Ali ya janye Usmanu ne zai zama. To, amma a nan sai aka yi tsit. Ganin haka sai Abdurrahman ya sake neman su da wata hanya tafaitacciya, inda ya ce da su, ko za ku yarda ku janye hannayenku, ku bari ni in zaɓi ɗayanku, ni kuma in yi muku alƙawarin ba zan yi son zuciya ba? Dukansu sai suka yi na'am da wannan ra'ayi.

Daga nan Abdurrahman ya soma aikin neman ra'ayin jama'a domin kada ya yi amfani da ra'ayinsa shi kaɗai, ga shi ya yi alƙawarin ba zai sa son zuciya ba. Ya shawarci ɗaukacin sahabbai manyansu da ƙanana, har ma ya rinƙa bi gida gida yana sauraren jama'a, yana neman ra'ayinsu da na iyalansu. Ya yi kwana uku yana wannan aiki.

A yayin da kwana uku suka kusa cika, ya rage dare ɗaya wa'adin da marigayi Sarkin Musulmi Umar ya ɗiba ma su ya cika, sai Abdurrahman ya je gidan ɗan ƙanwarsa, Miswaru ɗan Makhramata inda ya nemi ya gana da waɗancan membobin kwamiti su uku, kafin daga baya ya sa a kira masa Ali da Usmanu. An bayyana cewa, ganawarsa da kowanensu ta ɗauki lokaci mai tsawo. A cikin wannan ganawar ne ya ɗauki alƙawari daga ko wanensu a kan cewa, idan shi Allah ya bai wa zai yi adalci, idan kuma ba shi Allah ya bai wa ba zai yi biyayya, ba zai ta da hankali ba.

Har zuwa wayuwar gari a rana ta uku babu wanda ya san wane ne zai zama halifa na gaba sai Allah. Mutane dai suna biye da labarin kwamiti suna jiran su ji wanda Allah zai zaɓa. Sai da aka yi sallar asuba ne a wannan rana, sannan Abdurrahman ya miƙe a gaban jama'a ya nemi Ali da Usmanu suka taso, ya sanar da jama'a alƙawarin da ya yi da su suka tabbatar, sannan ya miƙa hannunsa ga Usmanu ya yi ma sa mubaya'a. Don haka nan take Ali ya miƙa nasa hannun ya yi tasa mubaya'a. Sannan sauran mutane suka biyo

²⁴ Nan gaba za mu ga wasu abubuwa sun faru a tsakanin waɗannan masoya guda biyu; Zubairu da Ali. Kar mu manta wannan matsayi da Zubairu ya ɗauka wanda ke nuna sam babu kiyayya a tsakaninsu. Ya za a yi kuwa Zubairu ya ƙi Ali alhalin ya san matsayinsa a addini ga shi kuma taubashinsa ne; ɗan gwaggonsa Safiyyah!

baya. Da haka ne Usmanu ya zama shi ne halifan Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* na uku, a farshe farshe watan Dhul Hajji na shekara ta Ashirin da huɗu bayan hijira²⁵

3.6 Usmanu ya Fuskanci Matsala ta Farko

Kama aikinsa ke da wuya sabon Halifa ya fuskanci wata babbar matsala a gabansa. Wannan matsalar kuwa ita ce, yadda zai hukunta fursunan da aka tsare kafin kama aikinsa. Wannan fursunan guda ɗaya an tsare shi ne a kan kisan da ya yi ma mutane guda uku bisa tuhumar su da hannu wajen kashe babansa.

Ubaidullahi ɗan marigayi Umar ɗan Khadfdabi ya samu tabbacin cewa, Abu Lu'lu'ata ba shi kaɗai yake da hannu ba a wajen kashe babansa, domin kuwa bayan da al'amarin ya auku, Abdurrahman ɗan Abubakar ya sheda cewa, ya gan shi tare da mutane biyu suna ganawa. Waɗannan mutanen su ne; Kiristan nan Juhaina da basaraken Farisan nan; Hurmuzan wanda ya daɗe yana faɗa da musulunci, sojojin musulmi suka kamo shi suka zo da shi Madina, kuma daga baya ya raya cewa ya musulunta duk da yake mutane ba su gamsu da musuluntarsa ba saboda la'akari da suka yi da irin ɗabi'unsa na kafirai.²⁶ Abdurrahman ya ce, bayan da suka farga da shi suna ganawa wani makami ya faɗi a tsakaninsu wanda yake da kai biyu da maɗauri a tsakiyarsa. Da Abdurrahman ya ba da wannan sheda sai aka duba aka tarar da wannan makamin shi ne Abu Lu'lu'ata ya yi amfani da shi wajen wannan aika aikan. Bisa ga haka ne shi kuma Ubaidullahi ya garzaya

²⁵ Duk a halifofi babu wanda ya samu goyon bayan da ya kai na Sayyidi Usmanu a wajen naɗinsa. Don haka ne malamai ke cewa, ijma'i ya haɗu a kan halifancinsa kamar yadda za mu lura daga abin da ya gudana. Duba littafin *As-Sunnah*, na Imam Al-Khallal, shafi na 320. Daga cikin littafan Shi'a kuma sai a duba: *Al-Amali*, na Dusi, shafi na 518 da *Bihar Al-Anwar*, na Majlisi (32/262) za a ga wata huɗuɗa da sayyidi Ali ya yi wadda a cikin ta yake cewa, "*Kun yi ma Abubakar Mubaya'a kuka bar ni, sai na yi ma sa mubaya'ar kamar yadda kuka yi. Sa'annan kuka yi ma Umar kamar yadda kuka yi ma sa, sa'annan kuka yi ma Usman ni ma na yi ma sa.*"

²⁶ Kari a kan wannan ma shi ne, bai musulunta ba bayan zuwansa wurin halifa Umar sai da ya bi hanyoyi na yaudara suka kasa fitar da shi. Sannan halifa ya rantse zai kashe shi, ganin haka sai ya musulunta don kare kansa. Duba cikakken labarin a *Tarikh Al-Umam wa Al-Muluk* na Dabari, (5/66) da kuma *Al Mukhtasar Fi Akhbar Al-Bashar*, na Abul Fida', wanda yake a duniyar gizo a kan wannan layin: <http://www.alwarrafi.com>.

gidan wadannan mutanen da ake tuhuma ya kuma samu sa'ar kashe su gaba daya. Da yake shi Abu Lu'lu'ata ya riga ya kashe kansa sai ya zarce zuwa gidansa ya kashe wata karamar yarinya daga cikin 'ya'yansa.²⁷

A cikin gigita da dimuwa Ubaidullahi ya zama wata barazana ga mutane a Madina yana cewa, sai ya kashe duk wani kwara (Ba'ajame) da ke garin Madina. Ya kuma yi fada da Sa'ad dan Abu Waqqas da Usmanu dan Affan a kan sun hana shi cim ma wannan manufa. Da kyar aka shawo kan sa bayan da Amru dan Asi ya samu dabarar raba shi da makamin da ke hannunsa. Sannan sai aka kama shi aka tsare.

Wannan duka ya faru a lokacin da babu wani halifa da zai hukunta shi. To, yanzu da yake an kafa sabuwar gwamnati wadda take da ikon hukunta shi ya zama wajibi halifa Usmanu ya yi wani abu a kan wannan matsala.

Ra'ayin wasu magabata daga cikin sahabbai, cikinsu har da Sayyidi Ali shi ne, a kashe Ubaidullahi tun da yake ya dauki doka a hannunsa, ya kashe waƙanda jinainansu haramtattu ne, Shari'a ba ta yi bincike ta tabbatar da laifinsu ba.²⁸ To, amma wannan hukunci a irin wannan lokaci yana da nauyi matuƙa ga al'ummar musulmi, ganin cewa, kwana uku kenan kacal da aka kashe wannan bawan Allah, ga kuma shubha mai karfi da take nuna suna da hannu a cikin wannan danyen aiki. Bugu da fari ma dai shi Juhaina Kirista ne, Hurmuzan kuma ba a gamsu da rayawar da yake yi cewa ya musulunta ba tunda ba a ga musulunci a aikace ba a wurinsa. Ita kuma 'yar Abu Lu'lu'ata duk da yake yarinya ce karama amma an ce ita ce take ma mahaifinta tanadin wannan makamin da ya zartas da mugun nufinsa da shi a kan Sarkin Musulmi.²⁹ To, ya za a kashe Ubaidullahi saboda wadannan mutane?

Halifa Usmanu ya damu ainun a kan wannan al'amari. Amru dan Asi ya bayyana nasa ra'ayi da cewa, tun da Allah ya sa Ubaidullahi ya yi wannan aiki a lokacin da babu

²⁷ *Al-Bidaya wa An-Nihaya*, na Ibn Kathir (7/154).

²⁸ Babban abin damuwa a nan shi ne kuɓucewar damar binciken waƙannan mutane don a gano asalin wannan makirci da ko su wane ne suka shirya shi. Wataƙila da an dauki mataki mafi dacewa na kawo karshen fitina. Amma Kaddara ta Riga Fata.

²⁹ *Al-Khilafa wa Al-Khulafa Ar-Rashidun Bain As-Shura wa Ad-Dimukradīyya*, na Bahansawi, shafi na 218-219.

doka da oda a gari to, wajibi kawai shi ne, Sarkin Musulmi ya ba da diyyar wafanda aka kashe gaba daya. Hakan kuwa aka yi.³⁰ Amma wasu riwayoyi sun nuna cewa, sai da halifa ya miƙa Ubaidullahi ga Kamazban ɗan Hurmuzan don ya yi ma sa kisasi sannan mutanen Madina suka bi shi suna roƙon ya yafe ma sa har suka shawo kansa. Bayan haka ne Usmanu ya biya diyyar mutanen guda uku.³¹ Isnadin ruwayar dai ba shi da ƙarfi. Allah shi ne mafi sani.

3.7 Ayyukan Usmanu a Zamanin Halifancinsa

A cikin shekaru goma sha biyu da ya yi a kan karagar sarauta Sayyidi Usmanu ya samu kammala duk ayyukan da magabacinsa Sayyidi Umar ya fara har ma ya ƙara wasu da dama a kan su. Alal misali, ta ɓangaren yadfa addini Usmanu ya ci gaba daga in da Umar ya tsaya har sai da ya tsallake tekun Sindi. Muna iya cewa, shekarunsa goma na farko a cike suke da nasarori ga musulunci da musulmi. Sai dai abin baƙin ciki shi ne irin fitinun da suka taso a shekaru biyu na ƙarshen mulkinsa wafanda suka mantar da manazarta tarihi duk irin nasarorin da ya samu a baya.

Kafin mu fayyace yaƙoƙan da Usmanu ya zartas wajen ɗaukaka addinin musulunci da kuma maganar wafancan fitinu da muka yi nuni zuwa gare su bari mu ba da haske game da wasu muhimman ayyukansa.

A shekara ta Ashirin da shida bayan Hijira halifa Usmanu ya yanke shawarar fadafa masallacin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*. Wannan ya faru ne kuwa a sanadiyyar yawaitar jama'a masallata wafanda a wannan lokacin Masallacin ya fara yi mu su ƙaranci.³² Da wannan ne Usmanu ya zama shi ne halifa na farko da ya fara yalwanta Masallacin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* bayan ya kasance shi ne

³⁰ *Al-Bidaya wa An-Nihaya*, na Ibn Kathir (7/154).

³¹ *Tarikh Al-Umam wa Al-Muluk*, na Dabari (5/243).

³² Da farko masu gidajen sun yi bore a kan sayar da gidajensu don wannan manufa ta fadafa masallaci. Duk sanyin halin Sarkin Musulmi Usmanu amma sai da ya sa aka tsare su, kuma ya ɗauki kuɗin da suka ƙi karɓa na gidajen ya sa a Baitulmali. Daga bisani Abdullahi ɗan Khalid ɗan Usaid ya roƙe shi ya ba da belin su. *Tarikh Al-Umam wa Al-Muluk*, na Dabari(5/250).

musulmi na farko da ya sayi gidaje ya rusa su ya kara ma masallacin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* tun a zamaninsa.³³

A lokacinsa ne kuma aka sake tattara Alkur'ani karo na biyu bayan tattarawar da aka yi a zamanin halifa Abubakar. Banbancin nasa aikin da na magabacinsa shi ne, an tattara kira'oi a wuri daya, aka yi tsayayyen kwafi wanda yake iya daukar sauran fuskokin kira'oin da suka zo daga Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*. Sannan sai aka kwafe wannan Alkur'anin aka rarraba shi a sauran jihohi, aka kuma janye waƙanda ke a hannun mutane da suka rubuta da irin nasu salo na rubutu.³⁴

Wani abin da ya cancanci nuni a cikin ayyukan Usmanu shi ne, kasancewar gwamnatin ita ce ta fara kafa rundunar mayaƙan ruwa a musulunci. Amma da yake wannan ya shafi aikin jihadi ne, bari mu koma kan maganar jihadin kai tsaye.

3.8 Siyasar Usmanu Wajen Jihadi

Tun da farko yana da kyau mu yi nuni ga bambancin da aka samu a tsakanin siyasar gudanar da jihadi a zamanin Umar da sabuwar siyasar da Usmanu ya fito da ita. A zamanin Halifa Umar an dakatar da yaƙoƙa na buɗa birane tun daga lokacin da Amru ɗan Asi ya kai hari a Tarabulus ta kasar Sham. Haka kuma duk ƙoƙarin da kwamandansa na lokacin; Sayyidi Mu'awiya ya yi don ya samu izini daga Sarki Umar a lokacinsa don ya yi yaƙi ta hanyar teku bai ci nasara ba. Amma a nasa zamanin Usmanu ya ba da damar a ci gaba da faɗaɗa biranen musulunci don isar da addinin Allah zuwa ga bayinsa, a ciki har da yaƙi a kan teku.³⁵

³³ *Al-Ibar fi Khabar Man Gabar*, na Dhahabi, ana samunsa a: <http://www.alwarraƙ.com>, (1/5). Mun faɗi haka duk da yake sayyidi Umar ya taɓa ƙara yalwata masallacin amma bai shafi gidajen mutane ba.

³⁴ A nan banbancin yanayin rubutu ne aka kawar wanda idan ya ci gaba zai iya faɗaɗa ya haifar da wasu kira'oi waƙanda ba Annabi ne ya karantar da su ba. A yanzu dai a duniya babu wani kofi na Alkur'ani face daga wancan na Usmanu ne aka kwafɔ shi. Wannan shi ya sa ake cewa *Al-Mushaf Al-Usmani*.

³⁵ Kada a manta cewa, Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya bada busharar cewa, al'ummarsa za ta yi yaƙi a kan teku, ya nuna alfahari da su mayaƙan, kuma ya ce, runduna ta farko da za ta yi wannan yaƙi 'yan aljanna ne. Duba *Fathul Bari* (6/22). Sayyidi Mu'awiyah na

Wannan siyasar da Usmanu ya dauka kuwa duk da irin alherin da take tattare da shi, ta gamu da matsala ɗaya, ita ce, faɗaɗar daular musulunci ya mayar da ita zuwa matsayin da ba zai yiwu a samu cikakkiyar kulawa ba ga dukkan wuraren da suke hannun musulmi, kuma kwarjinin da musulmi ke da shi a idon maƙiya sai ya rage sosai saboda ganin rabuwar hankalinsu gidaje da dama. A dalilin haka ne garuruwa da dama da suka miƙa wuya tun da farko suka janye daga yarjeniyoyin da aka yi da su na ba da jizya da makamantansu. Alal misali, a shekara ta Ashirin da biyar bayan hijira Iskandariyah ta warware alƙawarin da aka yi da ita tun zamanin halifa na biyu. A shekara ta Talatin da uku bayan hijira Ifrikiya ta bi sawunta. Mutanen Jurjan³⁶ kuwa, waɗanda a da sun bayyana musuluntarsu, ridda suka yi daga addinin baki ɗaya. Ita ma dai Khurasana³⁷ ba a bar ta a baya ba wajen kwance alƙawari. A ɓangaren Gabas kuwa Arminiya da Azrabijan³⁸ dukkansu sun kwance alƙawarin da suka yi da Huzaiifa tun a zamanin Umar. To, amma fa Usmanu bai bar ko wanensu ya sha da daɗi ba, domin kuwa sai da aka yi amfani da ƙarfin mayaka aka sake shimfiɗa mulkin musulunci a waɗannan wurare gaba ɗaya.

A shekara ta Ashirin da tara bayan hijira Usmanu ya ba da umurni ga gwamnoninsa da ke Khurasan da Sijistan³⁹ su ci gaba da yaƙi, inda suka ci Fargana da Kabul da Isɗakhr har suka kai tekun Sindi.

A shekara ta Talatin da ɗaya bayan hijira gwamnan Masar Abdullahi ɗan Sa'ad ɗan Abu Sarh ya jagoranci wata ƙaƙƙarfar runduna a wani yaƙi da aka fi sani da suna *Dhat As-Sawari*. Shugaban Rumawa Kusɗanɗin ya fito da kansa a cikin jiragen ruwa fiye

cikin waɗanda suka samu wannan falala domin da shi aka yi yaƙin. Kai, shi ne ma jagoran yaƙin.

³⁶ Jurjan wani yanki ne da yake gabashin tekun Kazwin. Ada ana kiran sa Bakteria. Nan ne Addinin Zaradisht ya fara ɓulla.

³⁷ Yankin Khurasan na cikin Iran ta yanzu. Ma'anarsa "Mafitar Rana". Hedikwatarta a wancan lokaci ita ce "Marwu"; Tehran ta yanzu.

³⁸ Yanki ne da yake a yammacin tekun Kazwin. Ma'anarta "Kasar Wuta". Hedikwatarsa ita ce "Ardabil".

³⁹ Yanki ne da yake a kudancin Khurasan. Hedikwatarsa ita ce "Bustu". Ma'anarsa "Kasar Karnuka". A yanzu ana kiran yankin "Sistan".

da dari biyar domin karawa da musulmi. Gagarumar nasarar da musulmi suka samu kuwa sai da ta tilasta Kusfandin ya gudu da kafafunsa domin neman ya tsira da ransa. Ita ma Farisa abin da ya faru gare ta kenan, domin sai da rundunar Abdullahi dan Amir ta tilasta Yazdajrid – Sarkin Farisa – ya gudu zuwa Kirman.

A shekara ta Talatin da biyu bayan hijira Usmanu ya aika wasika zuwa Kufa yana umurnin gwamnansa Sa'idu dan Asi ya tayar da runduna a farkashin jagorancin Salman dan Rabi'ata Al-Bahili don ya yaki yankin Al-Bab.

3.9 Gudunmawar Sahabbai a Wadannan Yakofa

A zamanin Usmanu sahabbai da yawa ne suka yi yaki. Misali, a lokacin da Mu'awiya ya je yakar birnin Kubrus yana tare da sahabbai irin su Ubadatu dan Samit wanda ya tafi tare da matarsa Ummu Haram da kuma Mikdadu dan Amr da Shaddadu dan Aus da Abu Dhar Al-Gifari. A cikin yakin Khurasana kuwa wanda Sa'id dan Asi ya jagoranta akwai Hasan da Husaini 'ya'yan Ali, da Abdullahi dan Abbas, da Abdullahi dan Umar da Abdullahi dan Zubair. Daga nan ne kuma suka zarce zuwa Kaumas, da suka buɗe ta sai suka wuce har zuwa Jurjan.

Kafin farkashen mulkin Usmanu duka manyan daulolin duniya sun ruguje a hannun mayakan musulmi, kalmar Allah ta daukaka, daga wanda ya musulunta sai wanda ya yi saranda ya aminta da musulunci yaci gaba da baje hajarsa babu jayayya.

3.10 Sarki Goma Zamani Goma

Akwai abubuwa da dama da suka bambanta sarautar Sayyidi Umar da ta Sayyidi Usmanu. Da farko dai halinsu ya bambanta. A lokacin da Umar yake da tsanani Usmanu sanyin hali ya rinjaye shi. Wannan ya sa da farko mutane sun ji dadi sosai. A shekarunsa shida na farko mutane sun fi gwammace shugabancinsa a kan na Sarki Umar. Amma kuma wannan bai ci gaba da forewa ba, domin kuwa mutane sai suka rinka amfani da wannan dama suna yi ma doka hawan heda. Wannan ya sa dole Sayyidi Usmanu ya fara daukar mata kai masu tsauri. Misali, a lokacin da ya yanke shawarar fadada masallacin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya bukaci makwautan masallacin su sayar da

gidajensu ga gwamnati don wannan bukata, amma sai suka fiya har da yin bore da kin karɓar kuɗin da aka ware ma su na diyya. Sayyidi Usmanu ya fito ɓaro ɓaro ya gaya ma su cewa, “*Sanyin halina ne ya sa kuka yi haka*”. Kuma ya sa aka tsare su, aka mayar da kuɗin diyyarsu cikin taskar gwamnati. Daga bisani Abdullahi ɗan Khalid ɗan Usaid ya roƙe shi sannan ya ba da belin su.⁴⁰

Kamar yadda Sarki Umar a karan kansa ya bambanta da Sarki Usmanu haka ma lokutan nasu guda biyu. Babu shakka, an samu wadatar arziki a zamanin halifa Umar, amma ba kamar yadda aka samu a zamanin Usmanu ba. Daman kuma Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya faɗa ma na cewa, ba talauci yake ji ma na tsoro ba, yana jin tsoron mu samu yalwantar arziki ne duniya ta ɗauki hankalinmu ta kai mu mahalaka.⁴¹ Wannan shi ne abin da ya faru. Arziki ya samu a zamaninsa matuƙa saboda jihadi. Ga adalcin rabon arziki wanda ya game mutanen birni da na ƙauye. Daga nan sai wasannin kashe lokaci da hanyoyin jin daɗi na kashe kuɗi suka fara bayyana. Imani ya ragu, son duniya ya ƙaru, laifuffuka suka yawaita. Akwai da dama da laifinsu ya janyo Sarkin Musulmi ya kore su daga Madina bayan hukunta su don kada su bata ta. Sai suka ƙaurace ma ta zuwa Iraƙi; Basra da Kufa da kuma Masar.⁴²

Bugu da ƙari kuma al’adu iri daban daban da suke baƙi a cikin musulunci sun bayyana albarkacin yaƙoƙan buɗe birane da aka yi. Wasu kam da dama babu shakka sun musulunta amma fa sun shigo da al’adunsu da kalar rayuwarsu sabanin wadda musulmin farko suka sani kuma suka koya daga karantarwar musulunci. Akwai da dama da suka musulunta ba da zuciyar ɗaya ba. Waɗanda kuwa suka musulunta don Allah a cikin su zaka tarar suna da ƙarancin sanin addinin da ƙauyanci wajen fahimtar manufofinsa. Don haka, duk wata da’awa da ta bayyana nan take za ta samu magoya baya. Wasu su sassafce

⁴⁰ *Tarikh Al-Umam wa Al-Muluk*, na Dabari(5/250).

⁴¹ Wannan shi zai fassara ma na hikimar da ke cikin siyasar Umar *Radhiyallahu Anhu* wajen tilasta manyan Sahabbai zama Madina. Da yawa waɗanda suka neme shi izinin zuwa jihadi a cikin su sai ya ce ma su, jihadin da kuka yi a tare da Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya ishe ku. Yanzu mafi alheri a gare ku shi ne, kada ku ga duniya kada ta gan ku. *Tarikh Al-Umam wa Al-Muluk*, na Dabari (4/414)

⁴² *Tarikh Al-Umam wa Al-Muluk*, na Dabari (5/415).

addinin har ya fita daga kamannunsa, wasu kuma su tsananta shi matuƙa har ya koma wani irin addini na daban. Wannan ita ce turba ta farko da ta yi ma Khawarij shimfiɗa waɗanda labarinsu zai zo nan gaba.⁴³

Kada mu manta har wayau akwai al’ummomin da suka taɓa yin ridda kafin haka, Sayyidi Abubakar *Radhiyallahu Anhu* ya dawo da su da kaifin takobi. A zamanin Abubakar waɗannan ba a ba su dama ba da za su miƙe ƙafafu saboda halifa ya hana ko aikin soja a ɗauke su.⁴⁴ A zamanin Umar sai aka ɗan sassafta aka fara bari suka halarci yaƙoƙan garuruwan da ke ƙarƙashin Sham da na Iraƙi.⁴⁵ Da halifa Usmanu ya zo sai ya ɗauka cewa, lokaci ya yi nisa, musulunci ya sake kama zukatansu. Don haka, ya buɗe ƙofa aka yi ta shigar da su cikin al’amurra iri iri. Babu shakka kuwa suna da hannu dumu dumu a cikin lalata manyan biranen Iraƙi; Basra da Kufa.⁴⁶

Akwai kuma tasirin Yahudawa da Kiristocin da aka hana su zama a tsibirin larabawa bisa ga Umurnin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*. Sun baro Madina da Khaibar da kewayensu suka yada zango a Iraƙi in da suka ci gaba da kawo cikar da hargitsa al’amurran musulmi.⁴⁷ Idan ka haɗa wannan da kasancewar Majusawan Farisa da yawansu sun shigo musulunci a kan an rinjaye su ne, kuma suna dakon duk wata dama da za ta samu domin su ɗauki fansa a kan sa ba zaka yi mamakin abin da ya biyo baya wanda za mu gani a nan gaba ba. Daga nan za mu iya fahimta cwaa, daular Musulunci ta tashi daga ƙaramar ƙasa mai ‘yan ƙalilan mutane masu kirki da tarbiyya da son Allah da bin doka zuwa wata faɗaɗɗiyar ƙasa mai al’ummomi mabanbanta ta fuskar aƙidu da tunani da tarbiyya da ɗabi’u.

3.11 Fitina ta Kunno Kai a Kasar Musulunci

⁴³ *Sirat Amir Al-Mu’minin Uthman: Shaksiyyatuhu wa Asruhu*, na Sallabi, shafi na 332-333, ya cirato daga *Dirasat fi Al-Ahwa’ wa Al-Firak’ wa Al-Bida’*, shafi na 161.

⁴⁴ *Al-Bidaya wa An-Nihaya*, na Ibn Kathir (6/347).

⁴⁵ *Abdullah Bin Saba’ wa Atahruhu fi Ahdath Al-Fitna*, shafi na 156.

⁴⁶ Duba littafin da ya gabata.

⁴⁷ *Dirasat fi Ahd An-Nubuwwa wa Al-Khilafa Ar-Rashida*, shafi na 381.

Duk nasarorin da musulunci ya samu wafanda muka ambata a baya ba su sanya mafiyansa suka karaya ba, sai dai sun canza salo a maimakon fada da makami wanda suka ga ya buwaye su zuwa wani salon yaƙi wanda ba ya buƙatar makami. Sun yi amfani da irin sanyin halin halifa Usmanu da muka fada da kuma karancin ilimi da raunin tarbiyya da suka yaƙu a wasu garuruwa don ganin sun cimma gurinsu.

Sun yi amfani da garuruwan Iraƙi, musamman Kufa, saboda karancin Sahabbai a cikinsu, da yaƙuwar jahilci da yanayin tsageranci da aka san mutanen Iraƙi da shi. Da farko sun yi koken gwamnan da aka kai mu su Mughira ɗan Shu'bah, sai Usmanu ya cire shi ya sanya ma su Sa'ad ɗan Abu Waƙƙas. Shi ma suka kai karar sa, ya cire shi ya sa Walid ɗan Uƙbah⁴⁸. Da abin yai ma su daƙi shi ma sai suka kai karar sa da cewa, wai sun kama shi yana aman giya. Usmanu bai gaji ba ya canja ma su shi ya sanya Sa'id ɗan Ass⁴⁹. Daga nan shi ma bai jima ba suka yi ma sa bore, aka sallame shi aka kai ma su

⁴⁸ Yana cikin kananan Sahabbai. Dan gwaggon Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ne; mahaifiyarsu ɗaya da Sayyidi Usmanu. Yana cikin wafanda ake ɗora ma ayyuka masu nauyi da wahala a zamanin halinfanci Abubakar da Umar. Ya riƙa maƙamai daban daban a zamanin halifa Abubakar, kamar matsayin mai kula da wasiƙun asirrin yaƙi, jagorancin runduna, tara kuɗaɗen Zakka da sauransu. A zamanin Umar ya yi gwamna a Jazira da ƙasar Taglibawa. Shi ya musuluntar da ƙabilun Taglibawa da na Iyad wafanda a da suke bin addinin kirista. A zamanin Sarki Usmanu sai aka naɗa shi gwamnan Kufa. Ya kamanta adalci da gaskiya har ma ya kusan shekara biyar babu ƙyaure a ƙofar gidansa. Malaman Tafsiiri da dama ne suka cirato labarin cewa, Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya aike shi karɓar Zakka wurin Banul Musɗalak sai ya ji tsoro ya dawo ya ce sun hana har aka saukar da aya a kan sa. Wannan labari kuwa ba ya da wani tushe ingantacce. Abin da ya tabbata dai shi ne, Sayyidi Usmanu ya yi ma sa haddin shan giya. Ibnu Hajar kuwa ya faɗi cewa, shedar ƙarya aka yi ma sa a Kufa a kan wani hukunci na Allah da ya zartas wanda bai yi ma su daƙi ba. Akan haka ne Sayyidi Usmanu ya yi ma sa haddi kuma ya sauke shi daga muƙaminsa. *Siyar A'lam An-Nubala'* na Dhahabi ((3/412-413) da *Al-Isaba*, na Ibn Hajar (3/638) da *Al-Awasim Min Al-Kawasim*, na Ibn Al-Arabi, shafi na 93. Duba kuma: *Fasl Al-Khidab fi Mauƙif Al-Ashab*, na Al-Garsi, shafi na 78 da *At-Tamhid wa Al-Bayan fi Maƙtal As-Shahid Uthman*, na Andalusi, shafi na 40.

⁴⁹ Sahabi ne, Bakuraishe mai zalafar magana. Duk a cikin Sahabbai babu wanda maganarsa ta yi kama da ta Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* kamar sa. Shekarunsa tara a tare da Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*. Daga cikin abin da ke nuna ƙarfin imaninsa da musulunci, an ruwaito cewa, ya samu hatsaniya da Sayyidi Umar sai Umar ya ce ma sa, ka sani fa ba ni na kashe mahaifinka a Badar ba, kawuna ne Asi ɗan Hisham na kashe. Sai Sa'id ya ce ma sa, to, ai ko ka kashe shi kai ne a kan gaskiya shi yake kan bata. Yana cikin 'yan kwamitin da

Abu Musa Al-Ash'ari⁵⁰, shi ma bai yi mu su daidai ba, har cewa suka yi wai bai iya Sallah ba!! Abin da su ke nufi dai kar a zauna lafiya.

Wani salo da suka dauka na fada da gwamnatin Usmanu shi ne, yada jita-jita. Sukan yada labarai game da gwamnoninsa suna sukar su da yin zalunci da musguna ma mutane. Duk in da kaje za ka ji wannan magana, amma ba wanda zai ba ka tabbacin ta faru ko da ga mutum daya. Muna iya lura cewa, karancin hanyoyin sufuri da na sadarwa a wancan lokaci suna iya sanya labarin karya ya zauna daram da gindinsa har tsawon lokaci kafin a samu wanda zai iya warware shi, a wannan lokacin kuma ya riga ya zaunu a cikin zukata ya aikata barnar da aka shirya shi saboda ita.

Shi kansa halifa Usmanu ba su bar shi ba sai da suka zarge shi da abubuwa da dama wafanda suka hada da cewa, wai, yana fifita 'ya'yan gidansu – Banu Umayya – a kan sauran mutane. Hujjarsu wai ita ce, ya ba su mukamai. Da gangan suka ki yin la'kari da cewa, mafi yawansu ya tarar Sayyidi Umar ya nafa su. Wasu ma tun a zamanin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* suke a kan mukamansu. Babu wani dalilin da zai sa ya cire su don suna 'yan uwansa matuƙar dai sun cancanta. Kuma ma dai duka duka danginsa a cikin ma'aikata guda 8 ne daga jimlar ma'aikata hamsin da daya (ƙasa da kashi 16% ke nan)⁵¹. Suka kuma rufe ido ga duk irin ƙofarin da Usmanu yake yi na sa ido a kan ma'aikatansa, inda ta kai ma har ya tsayar da haddi a kan wani gwamna daga cikin danginsa, ya kuma tube shi daga mukaminsa.⁵²

suka tara Alkur'ani a zamanin Usmanu. Ya jagoranci manyan rundunoni da dama kuma Allah ya ba shi nasara. Bayan da aka yi ma sa gwamnan Kufa, ya taba yin wata tafiya zuwa Madina ko da ya dawo mutanen Kufa sun tara zauna gari banza a kofar gari don su hana shi shiga.

⁵⁰ Yana cikin wafanda suka hardace Alkur'ani kuma masu fatawa a zamanin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*, kuma a cikin Masallacinsa. Ya yi gwamna a zamanin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* har sau biyu, a garuruwan Zubaid da Adan. Duk a tsawon mulkin Umar kuma shi ne gwamnansa na Basra, daga baya ya samu canjin aiki zuwa Kufa a zamanin Usmanu kafin daga bisani su kai karar sa a cire shi.

⁵¹ Duba littafin *Nazaratun Hadi'ah ma'a Ashridati Kisasin Min At-Tarikh al Islami* na Khalid Al-Gais, Darul Andalus al Khadra', Jiddah, Saudi Arabia, Bugun Farko, Shafi na 19-23.

⁵² Wannan gwamnan shi ne Walidu dan Ukbata wanda wasu talakawansa – mutanen Iraƙi - suka tuhumce shi da shan giya. Sayyidi Usmanu ya shawarci Ali dan Abu Dalib sai ya ba da shawarar ayi ma sa haddi, nan take Usmanu ya aminta da shawararsa, ya kuma wakilta shi ga

Sun kuma zargi Usmanu da cewa, ya hana dabbobin talakawa su haɗu da na gwamnati a wajen kiwo. Abin takaici da ban dariya wai, daga cikin laifuffukansa har da ya tattara Alkur'ani ya rubuta shi a littafi ɗaya ya rarraba kofi daban daban zuwa sauran jihohi!⁵³ Kuma wai, tun a zamanin Manzon Allah shi bai je yaƙin Badar ba, bai yi mubaya'a da aka yi a hudaibiya ba!! Kuma da aka yi yaƙin Uhud wai, yana cikin waɗanda suka ranta a cikin na kare!!!⁵⁴

A kan irin waɗannan dalilai marasa tushe aka tattara jahilan Kufa da wasu daga Basra da Masar suka tasar ma birnin Madina domin su tuntuɓi Usmanu su nuna ma sa kurakuransa ko da zai gyara.

3.12 Bushara: Usmanu Zai yi Shahada

Riwayoyi sun zo ta fuskoki da dama waɗanda suka nuna cewa, Sayyidi Usmanu *Radhiyallahu Anhu* yana da cikakkiyar masaniya game da wannan fitina, da kuma tabbacin zai samu shahada a cikin ta. Bakin da bai faɗin ƙarya ya sanar da shi wannan lamari daki daki. Ba sau ɗaya ba Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya gana da Sayyidi Usmanu a kan wannan lamari, kuma sukan ɗauki dogon lokaci suna ganawa. A duk lokacin da suke cikin wannan ganawa fuskar Sayyidi Usmanu sai daɗa canzawa take yi, yana faɗin *Allahul Musta'an*. Tabbas, ya san kome game da wannan fitina, kuma ya karɓi umurni daga maigidansa a kan matakan da zai ɗauka daga farkon lamarin har

wannan aiki. Anan ne Ali ya nemi ɗansa Al-Hassan ya zartar da wannan hukunci, sai Al-Hasan yace, baba ina ruwanka da shi? Shi kuwa ya yi haka ne don rashin gamsuwa da hukuncin saboda tun farko dai mutanen Iraƙi ne waɗanda ƙarya ta yi yawa a wajen su, kuma shedu biyu ba su cika ba; ɗayan cewa ya yi ya gan shi yana amaye ta amma bai ga ya sha ba. Sai aka yi hukunci cewa, ba zai yi aman ta ba sai in ya sha. Sayyidi Ali ya umurci ɗan wansa Abdulahi ɗan Ja'afar ɗan Abu Dalib, ya zartar da wannan hukunci a kan Walid. Sannan Usmanu ya tube shi daga gwamna. Duba *Sahih Muslim*, Littafin Haddoda, Babin haddin shan giya, Hadisi na 3220.

⁵³ Wannan aiki ci gaba ne da aikin da Halifa Abubakar ya soma. Kuma halifa Usmanu bai yi shi ba sai bisa ga shawarar sahabbai kamar yadda sayyidi Ali ya faɗa. Kuma sun yi la'akari ne da maslahar musulunci. Duba: *Kitab Al-Masahif*, na Ibn Abi Dawud, shafi na 98 da *Tarikh Dimashk*, na Ibn Asakir (39/245).

⁵⁴ Duba cikakkiyar amsa a cikin *Al-Awasim wa Al-Kawasim*, tahakikin Muhibbuddin Al-Khadib, Bugun Dar Al-Ma'arifah, na Farko, Morocco, 1406/1986, Shafi na 54-109.

karshensa. Karanta wannan hadisi misali don ka ji wasu daga cikin umurnin da aka ba shi: “*Ya kai Usman! Hakika, Allah zai sanya ma ka wata riga. Idan munafukai suka nemi ka cire ta kada ka cire ta har sai ka hadu da ni*”.⁵⁵

Ba Usmanu kadai ne Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya fada ma labarin wadannan fitinu ba. A wurare da yawa ya sanar da al’umma su. Kuma ya bayyana ma su cewa, matakin da Usmanu zai dauka yana kan daidai. Sa’annan ya nuna ma su hatsarin kutsa kai a cikin wadannan fitinu. Bari mu kawo hadisai guda uku a matsayin misali:

1. An karbo daga Abdullahi dan Hawal *Radhiyallahu Anhu* daga Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* cewa: “*Duk wanda ya kubuta daga abubuwa guda uku to ya tsira – sau uku yana fadin haka: Mutuwata da Dujjal da Kisan wani halifa mai hakuri a kan gaskiya*.”⁵⁶
2. An karbo daga Ibnu Umar *Radhiyallahu Anhu* ya ce, Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya ambaci wata fitina da za ta auku sai wani mutum ya zo wucewa, sai ya ce, “*A cikin ta za a kashe wannan da ya rufe kansa yana wanda aka zalunta*”. Ko da na duba sai na ga Usmanu dan Affana ne.⁵⁷
3. An karbo daga Ka’abu dan Ujrata *Radhiyallahu Anhu* ya ce, Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya ambaci wata fitina sai ya nuna tana kusa sosai. Ana haka sai wani mutum ya shuda rufe da kansa, sai Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya ce, “*A ranar wannan yana kan shiriya*”. Sai na zabura na fizgo Usman, sannan na fuskanci Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* na ce, wannan? Ya ce, eh. Shi fa.⁵⁸

⁵⁵ *Al-Musnad* na Imam Ahmad, hadisi na 24045 da *Sahih Sunan Ibn Majah*, na Albani, (1/25).

⁵⁶ *Al-Musnad* na Imam Ahmad, tare da tahakikin Ahmad Shakir (4/419 da 5/346). Mutuwar Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ta zama fitina ga wasu, haka ita ma fitinar kashe Sayyidi Usmanu har yau kisan sa fitina ne ga wasu da ba su iya bakinsu ba. Fitinar Dujjal kuwa muna neman tsarin Allah daga riskar ta.

⁵⁷ *Fadha’il As-Sahaba*, na Imam Ahmad (1/551). Isnadinsa yana da kyau.

⁵⁸ *Al-Musnad*, na Imam Ahmad (5/33). Hadisin yana da hanyoyi da dama masu kara ma sa karfi.

Ban da wadannan akwai hadisai da dama masu kama da su kamar hadisin Murrata Al-Bahazi *Radhiyallahu Anhu* da Abu Huraira *Radhiyallahu Anhu* da na Sayyidatuna A'isha da sauransu.⁵⁹

3.13 Dattijo Mai Halin Dattaku

Da wadancan 'yan ta'adda da muka fadi saku zo Madina halifa Usmanu ya yi maraba da su, ya mutunta su, ya saurari duk korafinsu, sannan ya ba su amsar tambayoyinsu daya bayan daya. Masu tsarkin niyya daga cikinsu sai suka gamsu, suka kuma ba da shawarar su komawarsu gida. Bayan da suka tafi ne sai aka sake kulla wata yaudara da sake dawowa da su. Sahabbai sun yi tsaye a wannan karon suna son su yi maganin su amma halifa ya hana su. Wasu daga cikin magabatan sahabbai kamar Ali da Dalha da Muhammad dan Maslama sun tofa albarkacin bakinsu cikin wannan sha'ani. Shi kuma Usmanu ya karfi duk bukatunsu, ciki har da cire wasu gwamnoni da sauya hanyoyin rabon arzikin kasa. Suka nuna sun gamsu, suka kama hanyar tafiyarsu.⁶⁰

'Yan tawayen suka bayyana komawa gida. Amma a kan hanya shugabanninsu suka sake shirya wata makarkashiya. Abin da suka shirya shi ne, sun rubuta takarda da sunan Sayyidi Usmanu wai yana umurni in sun koma garuruwansu a kashe su.⁶¹ Nan take wannan takarda ta yaƙu a cikin rundunar jahilai, aka ce wai an kama wani masinja da ita.

⁵⁹ Duba su cikin *Sirat AmirAl-Mu'minin Usman bin Affan*, na Sallabi, shafi na 47-50.

⁶⁰ Mai karatu zai yi mamaki me ya sa Usmanu yake ta wannan hakuri da su, yana biye ma bukatunsu? Don me ba zai bari Sahabbai su gama da su ba? Amsa ita ce, yana bin umurnin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*. Kuma ya fito karara ya fada ma Sahabbai haka. Duba: *Fadha'il As-Sahaba*, na Imam Ahmad (1/605) kuma isnadinsa ingantacce ne.

⁶¹ Wasu maruwaita na zargin sakataren halifa; Marwan dan Hakam da hannu a cikin wannan lamari. Marwan dai yana daga cikin fitattun matasan kuraishawa, wanda kuma Allah ya daga tutarsa a zamanin Usmanu. Wasu malamai na kirga shi cikin Sahabbai, wasu kuma na cewa, bai riski Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ba. A lokacin da yake gwamna ya nuna gaskiya da adalci har a kan makusantansa. Bayan kashe Usmanu kuma ya fita tare da Dalha da Zubair wajen neman fansar jininsa in da nan ne ya rasa ransa. Zarginsa da hannu cikin fitinar 'yan tawaye abu ne mai buƙatar hujja kaƙƙarfa wadda babu ita. Sanin gaibu kuwa sai Allah. Duba: *Al-Kamil Fi At-Tarikh*, na Ibn Al-Athir (4/74) da *Al-Bad' Wa At-Tarikh*, na Makdisi (6/19) da *Minhaj As-Sunna*, na Ibn Taimiyya (3/197).

Maganar komawa gida ta fare kenan. Saboda haka sai suka dawo suka kewaye gidan halifa suka neme shi da ya fito ya kare kansa.

A wannan karon sai suka nemi Sayyidi Ali ya raka su zuwa wajen Sarkin Musulmi domin su kafa hujja a kan cin amanar da suka ce ya yi mu su. Ali ya ce da su ba zai je ba. Sai suka ce, to, me ya sa ka aiko ma na da wasika? Ali ya ce, shi bai san da wannan magana ba. Ita ma Nana A'isha sun raya cewa, ta aika ma su takarda a kan su zo su yi fito na fito da Usmanu, su kashe shi. Amma ita ma ta fito a bainar jama'a ta faryata su. Wannan yana nuna irin kisisina da yaudarar da shugabannin 'yan tawaye suka kitsa, suna nuna ma mabiyansu cewa, abin da suke yi tare da goyon bayan sahabbai suke yin sa.⁶²

Sarkin Musulmi Usmanu ya yi rantsuwa a kan bai san da wannan takarda da suka zo da ita ba. Amma jahilan suka faryata shi. Ya neme su da su kafa ma sa shaidu a kan gaskiyar wannan takarda sai suka amsa ma sa da cewa, ai kai munafiki ne.⁶³ Abin da muke so kawai ka yi murabus daga mukamin Sarkin Musulmi.

Usmanu yana biye da sawun wasiccin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*. Don haka bai sauka daga mukaminsa ba. Kuma duk kofarin da sahabbai suka yi na ganin ya ba su damar su fatattaki 'yan tawayen bai ci nasara ba. Ya nace a kan cewa, ba zai bari a zubar da jinin kowa ba a kansa.⁶⁴

⁶² Har a yau din nan akwai wafanda suka yi amanna da cewa, wannan tawayen ya faru ne tare da hadin bakin Sahabbai. 'Yan Shi'a da dama sukan kalubalance mu da wannan. Hankali baiwa ne! Yaushe ne mutum zai yarda da cewa, jarumawa irin Sahabbai da suka kai addini ko ina da jihadinsu za su dawo suna hayar 'yan banga jahilai daga Kufa don su raba su da Sarkin Musulmi wanda yake Sahabi ne dan uwansu, dan uwan jini ga Manzon Allah kuma mijin 'ya'yansa biyu?!

⁶³ Su dai ne Annabi *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya kira munafukai a in da ya ce da Usmanu: "*Ya kai Usman! HaKika, Allah zai sanya ma ka wata riga. Idan munafukai suka nemi ka cire ta kada ka cire ta har sai ka hadu da ni*". *Al-Musnad*, na Imam Ahmad, hadisi na 24045 da *Sahih Sunan Ibn Majah*, na Albani, (1/25).

⁶⁴ A nan ma mai karatu zai so ya san hikimar da ta sa Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya hana Usmanu yin murabus idan haka ta faru. Abin da wasu masu nazari suka hango shi ne, wadannan fitinannun ba fa da Usmanu su ke fada ba, kuma ba kashe shi ne gurinsu ba. Al'ummar musulmi ce su ke so su hargitsa, su haddasa fitina a tsakanin jama'arta, su kawar da kwarjinin masarautarta. Idan kuwa aka bude kofar duk sarkin da bai yi ma su dafi ba su kewaye gidansa su ce ya yi murabus to ai babu sauran wata alfarma ga Sarkin Musulmi. Duba Littafin

Daga bisani 'yan tawayen sun hana Usmanu fita masallaci har sai ya miƙa takardar ajiye aikinsa. A maimakonsa sai suka naɗa wani sabon liman daga cikinsu shi ne, Gafiki ɗan Amru. Daga bisani kuma suka hana a kai ma sa ruwan sha a cikin gida. Sai da Sayyidi Ali ya yi musu jan ido sosai sannan ya samu canja wannan yanayi. ‘Yar uwarsa; Uwar Muminai Ummu Habibah ita ma ta gwada kai ma Sarkin Musulmi ruwa amma da ƙyar ta tsira daga hannunsu. Haka Uwar Muminai Safiyya, ita ta kai ma sa agaji a daidai wannan lokaci.⁶⁵

Haka dai aka ci gaba, Usmanu bai yi murabus ba, su kuma 'yan tawayen ba su kyale shi ba. Da al'amarin ya kai wani matsayi sai 'ya'yan sahabbai; Hasan da Husaini da Muhammad ɗan Dalha da Abdullahi ɗan Zubair da makamantansu suka taru suka je gidan Usmanu suna neman ya bar su da waɗannan shaƙiyyai. Usmanu ya yi rantsuwa da Allah a kan ba za a yi yaƙi saboda shi a cikin Madina a keta alfarmarta ba. Sai suka yanke shawarar ci gaba da zama a ƙofar gidansa suna gadin sa.

Duka wannan ya faru a cikin watan Dhul Ki'da na shekara ta talatin da biyar bayan hijira. Da lokacin tafiya aikin hajji ya yi, sai Usmanu ya kira Abdullahi ɗan Abbas daga cikin masu tsaronsa ya yi ma sa Amirul Hajji. Ibnu Abbas bai so haka ba saboda ya fi son ya ci gaba da fakon gidan Sarkin Musulmi har yadda hali ya yi. Usmanu ya tilasta shi sai da ya tafi. Musulmi suka tafi aikin hajji suna cike da fargaba game da abin da baya za ta iya haifuwa a Madina.⁶⁶

Labarin abin da ake ciki a Madina ya kai ko ina. Duk gwamnoni sun shirya rundunoni domin su kai ɗauki a can. Tuni Mu'awiya daga Sham ya aiko da tasa runduna.

Tahkik Mawakif As-Sahabah fi Al-Fitnah, na Furofesa Muhammad Amhazun, Shafi na 343 - 346.

⁶⁵ *Siyar A'lam An-Nubala'*, na Dhahabi (2/237). Wulaƙancin da ‘yan tawaye suka yi ma Uwar Muminai Ummu Habiba na dukan alfadadarar da take a kan ta hart a kusa kayar da ita, da hana Ummuna Safiyya isa suna son su yi ma ta irin wancan wulaƙanci ya sanya iyayen Muminai tunanin ficewa daga Madina zuwa Makka da sunan aikin Hajji don su tsira da mutuncinsu. Duba: *Tarikh Al-Umam wa Al-Muluk*, na Dabari (5/401).

⁶⁶ *Sirat Amir Al-Mu'minin Uthman*, na Sallabi, shafi na 405.

3.14 Hufubar Sayyidi Usmanu ta Karshe

Bayan an dauki makonni ana cikin halin da muka wasafta, sai Sarkin Musulmi ya sa aka yi gangamin jama'a a kofar gidansa. Ali da Dalha da Zubairu da manyan Sahabbai duk sun halarta. Haka ma sauran mutanen Madina da su 'yan tawayen kansu. Sayyidi Usmanu ya yi hufuba mai cike da wa'azi da nasiha ga al'umma. Ga abin da ya ce a cikin ta:

“Ya ku mutane! Ku sani Allah ya ba ku duniya ne don ku nemi lahira da ita. Bai ba ku duniya don ku karkata zuwa gare ta ba. Duniya kuma mai farewa ce, lahira ita ce wadda ba ta farewa. Don haka, kada duniya ta dauki hankalinku daga Alkiyama. Ku sani za ku koma ga Allah, don haka ku ji tsoron sa. Tsoron Allah shi ne garkuwa daga azabarsa.

*Sannan ku hada kanku wuri daya, kada ku rarraba zuwa kungiyoyi. Allah Madaukakin Sarki ya ce: “Ku yi riƙo da igiyar Allah gaba daya, kada ku rarraba. Kuma ku tuna ni’imar da Allah ya yi a kan ku a lokacin da kuke maƙiyan juna, sai ya hada zukatanku, sai kuka wayi gari – da ni’imarsa - kuna ‘yan uwan juna. Kuma kun kasance a kan gabar ramin wuta sai ya tserar da ku daga gare ta. Kamar haka ne Allah ya ke bayyana ma ku ayoyinsa domin ku shiriya”.*⁶⁷

Ya ku mutanen Madina! Ina yi mu ku bankwana tare da roƙon Allah ya ba ku shugaba na kirki a bayana. Ku sani, ba zan sake shiga wurin kowa ba daga yau sai Allah ya zartar da hukuncinsa a gare ni. Kuma wallahi zan bar wadannan ‘yan tawayen a kofar gidana, ba zan ba su wata kafa da za su kawo ma ku baraka a

⁶⁷ Suratu Ali Imran: 103.

*addini ko cikas a duniya ba. Zan bar su sai Allah ya yi yadda yake so game da su.*⁶⁸

Sannan ya umurci kowa ya koma gidansa, ya rantse ma su da Allah kada wanda ya ta da rigima ko ya yi fada da kowa. Mutane suka juya a cikin matsananciyar damuwa, sai matasa kawai daga cikin ‘ya’yan Sahabbai wafanda iyayensu suka umurce su da ci gaba da fakon gidansa don hana a kai ga lafiyarsa. Daga nan Sarkin Musulmi Usmanu ya shiga gidansa bai kara fitowa ba.

3.15 Sayyidi Usmanu ya yi Mafarki

Ana cikin wannan halin da muka wasafta ne sai Usmanu *Radhiyallahu Anhu* ya yi mafarkin masoyinsa Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* tare da na-hannun damansa su biyu; Abubakar da Umar. Sai Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* ya ce ma sa “*Usmanu ka zo mu yi budin baki tare*”. A kan haka sai ya tashi da azumi. Azumin da sai ranar alkiyama zai yi budin bakinsa.⁶⁹

3.16 Sayyidi Usmanu ya yi Shahada

Bayan da Alhazai suka kammala aikin Hajji sai bakinsu ya haɗu a kan cewa, za su yo gangami su zo Madina don su taimaki Sarkin Musulmi Usmanu. Daga sauran garuruwa kuma kowane gwamna ya tayar da rundunar da za ta zo Madina don a ga bayan wannan fitina. ‘Yan tawaye suna da cikakkiyar masaniya game da haka. A lokacin da rundunar Sham ta iso *Wadil-Kura*, wani wuri kusa da Madina sai ‘yan tawayen suka nemi su kutsa cikin gidan Sarkin Musulmi, 'ya'yan sahabbai suka hana su. Usmanu ya leko ya roki wadannan matasa su wa Allah su tafiyar su, kada wanda ya yi fada ko ya daga makami. Sai suka rinka cewa, me za mu ce ma Allah in muka bari aka kashe ka? Aka yi artabu mai yawa a tsakanin su da ‘yan tawaye har a cikin su aka kashe mutane uku. Su ne: Mughira dan Akhnas da Nayar dan Abdullahi da Ziyad Al-Fihiri. Allah ya jifan su.

⁶⁸ *Tarikh Al-Umam wa Al-Muluk*, na Dabari (5/399-400).

⁶⁹ Duba littafin da ya gabata (5/402).

Wasu hudu kuma suka samu rauni. Su ne: Al-Hasan dan Ali da Abdullahi dan Zubairu da Muhammad dan Hadib da Marwan dan Al-Hakam.⁷⁰

Ganin yadda wuri ya hargitse sai wasu daga cikin ‘yan tawayen suka zagaya ta baya a tsakanin gidan Sarkin Musulmi da gidan mafwabcinsa Umaru dan Hazmi suka kona kofar gidan suka kutsa a ciki. Da suka shiga a cikin gidan sun samu Sayyidi Usmanu ya zauna yana karatun Alkur'ani. Nan take sai limaminsu Gafiki, ya kai duka da wani karfe a kansa. Matarsa Na'ilatu ta yi kukan kura a cikinsu tana kariyar mijinta. Tana cewa, *“Ya zaku kashe mutumin da yake yin witrin raka'a daya da Alkur'ani gaba daya?”*⁷¹ Nan take Sudanu ya kai ma ta sara inda ya katse yatsun hannunta. Da ta ba da baya kuma sai ya yi maganar raha a kan bayanta.⁷² Wasu mutane biyu su ma sun yi cikin halifa, su ne, Kutairatu As-Sakuni da Kinanata At-Tujibi.⁷³ Daga karshe suka karasa kashe shi. Jininsa ya watsu a kan faɗin Allah Ta'ala: *“Allah zai isar ma gare su, kuma shi ne mai cikakken ji, mai cikakken sani”*.⁷⁴

A wannan lokaci barorin da ke cikin gidan kawai suka ganar ma idonsu abin da ake ciki. Daya daga cikinsu ana ce ma sa Najihu ya kashe Sudanu, shi kuma Kutairatu ya kashe shi, Sannan ya gamu da gamonsa a hannun wani daga cikin barorin mai suna Subaihu. Bayan haka suka washe duk abin da ke cikin gidan. Suka garzaya Baitul Mali suka yaye dukiyar gwamnati.⁷⁵

Allahu Akbar! Wannan shi ne karshen tarihin Sarkin Musulmi Usmanu wanda ya yi shahada a ranar 18 ga watan Dhul Hajji, shekara ta talatin da biyar bayan hijira. Ya

⁷⁰ *Mausu'at As-Siyar*, na Ali Sallabi (4/412).

⁷¹ *Duba Tarikh Al-Madinah*, na Umar bin Shabbah, (2/1272).

⁷² *Tarikh Al-Umam wa Al-Muluk*, na Dabari (5/406-407).

⁷³ Duka waɗannan mutanen suna daga cikin kabilun da suka yi ridda bayan wafatin Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam*. Wannan ya nuna cewa, dawowarsu bayan yakin da Sayyidi Abubakar ya yi da su ba dawowa ce ta kaifi daya ko kuma wadda aka yi ta da zuciya daya ba. Akwai munafurci da kullallen makirci a ciki. *Duba: Abdullah Bin Saba' wa Atharuhu fi Ahdath Al-Fitna*, na Sulaiman Al-Auda, shafi na 157.

⁷⁴ Suratul Bakara: 137.

⁷⁵ *Tarikh Al-Umam wa Al-Muluk*, na Dabari (5/406-407).

kuma yi halifanci na tsawon shekaru goma sha biyu ba kwana goma sha biyu. Ya rasu yana da shekaru tamanin da biyu a duniya.⁷⁶

3.17 Wane ne Ummul Haba'isin Wannan Fitina?

Watakila mai karatu a nan zai bukaci sanin amsar wannan tambaya, ita ce, wane ne jagoran wannan fitina, wanda ya nace a kan hasa wutarta? Kuma don me yake yin haka? Amsar wannan tambaya ita ce, jagoran fitina wani tsohon makirin bayahude ne da ya rufa da rigar musulunci. Sunansa Abdullahi dan Saba'i kamar yadda riwayoyi suka tabbata da haka a cikin mafi yawan littattafan tarihi, na Sunna da na Shi'ah baki daya.⁷⁷

Kamar yadda muka fada a baya dai, arna tuni sun haƙifance musulunci ya gama galaba a kan su. Kuma ta hanyar makami ba su da wata fatar sake cin nasara a kan sa. Don haka ba abinda ya rage mu su sai su bi ta hanyar yaudara. Anan ne wani Bayahude mai suna Abdullahi dan Saba'i ya yi mu su wannan aiki inda ya tattara nasa ya nasa ya tare a kasar musulunci yana mai raya cewa, ya amshi kira ya zama musulmi. Shi ne kuma ya jagoranci wawaye da jahilan da suka yi aika aikar da ta gudana a zamanin halifa Usmanu. Bayan gamawa da wannan gwamnati kuma ya koma bayan halifa na huɗu ya ci gaba da dagula al'amurra har in da yaƙin basasa ya auku a tsakanin musulmi kamar yadda zamu gani a nan gaba. Haka kuma shi ne ya fago ƙungiyar Shi'a da sunan kariyar Sayyidi Ali *Radhiyallahu Anhu*. Daga bisani abin ya wuce nan ya koma maganar kariyar iyalan Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* daga waɗanda suka zalunce su, wai. Suna nufin Sahabban Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam!* Kai, daga bisani fa shi

⁷⁶ *Sirat Amir Al-Mu'minin Uthman*, na Sallabi, Shafi na 415-416.

⁷⁷ Daga cikin littafan Shi'a a duba: *Al Maƙalat Wal Firaƙ* na Kummi, shafi na 20 da *Firaƙ As-Shi'ah* na Nubakhti, shafi na 22 da *Tahdhib Al-Ahkam* na Dusi (2/322) da *Kitab Ar-Rijal* na Hilli, shafi na 469 da *Al-Bahr Az-Zakkhar* na Ahmad Al Murtadha, shafi na 39, da *Masa'il Al-Imamah* na Anbari, shafi na 22-23, da *Tankih Al-Maƙal* na Mamaƙani (2/183-184). Game da littafan Sunna kuma sai a duba sunayensu a littafin *Taudhih An-Naba' An Mu'assis As-Shi'ah Abdillah Bin Saba'* na Abul Hassan Ar-Razihi, bugun Darul Iman, Iskandariyyah, Misra, ba kwanan wata, shafi na 85-101.

ne kuma ya fago fungiyar Khawarij waƙanda suka kulla gaba da Sayyidi Ali kuma a farshe suka kashe shi.

Alhamdulillah dai babu Sahabi ko ɗaya a cikin wannan fitina. Munafikai ne kawai da raunanan musulmi jahilai waƙanda aka yaudare su. Ga abin da Shehin Malami Ibnu Kathir yake cewa a kan wannan batu:

*“Abin da wasu mutane suke faɗi cewa, wasu Sahabbai sun miƙa wuyan Usmanu ko sun amince da kisan sa ba gaskiya ba ne. Duk Sahabbai sun kyamaci wannan ta’addanci da aka yi, kuma sun soki lamirin waƙanda suka yi shi. Amma daga cikin su akwai masu ra’ayin cewa, in da ya haƙura ya yi murabus ganin wannan kiki-kaka da aka shiga, da ya fi. Kamar Ammar ɗan Yasir da Muhammad ɗan Abubakar da Amru ɗa Hamik da wasun su”.*⁷⁸

3.18 Matsayin ‘Yan Shi’a Game da Sayyidi Usmanu

Kamar yadda muka gani a can baya, ‘yan Shi’a sun yi watsi da duk darajoji da ayyukan alheri na wannan bawan Allah da kusancinsa ga Manzon Allah *Sallallahu Alaihi Wasallam* da surukutar da ta shiga tsakanin sa da shi har sau biyu. Sun zarge shi da hannu a cikin maƙarƙashiyar da suka ce ita ce wai, ta hana Sayyidi Ali zama halifa tun da farko. Kai, suna ma ganin cewa, shi tun asali ma munafuki ne. Bisa ga haka, sun wajaƙta ƙin sa da aibata shi da kuma la’antar sa. Ga wasu daga cikin maganganun malamansu a kan haka:

Al-Karki, daga cikin fitattun malaman Shi’a yana cewa: *“Duk wanda bai ji yana ƙin Usmanu a ransa ba, bai kuma halasta cin mutuncinsa ba, bai ƙudurta kafircinsa ba to, wannan maƙiyin Allah da manzo ne wanda ya kafirce ma abin da Allah ya saukar”.*⁷⁹

Ni’imatullah Al-Jaza’iri daga cikin su shi ma yana cewa: *“Usmanu na daga cikin waƙanda suka bayyana musulunci a zamanin Manzon Allah Sallallahu Alaihi Wasallam suka boye munafurci”.*⁸⁰

⁷⁸ *Al-Bidaya wa An-Nihaya*, na Ibn Kathir (7/207).

⁷⁹ *Nafahat Al-Lahut*, na Karki.

Al-Bayadhi daga cikin malamansu, shi kuma tuhumar Sayyidi Usmanu ya yi da shashanci wai, da rashin hankali.⁸¹

Wadannan daga cikin dadadɗun Malaman Shi'a kenan. To, ko a baya bayan nan ma malamansu ba su saba ma wancan tafarkin na magabatansu ba. Ga abin da Ali Shari'ati yake cewa: “*Abdurrahman ɗan Aufu bawan kuɗi ne, Usmanu kuma ɗan kama karya ne, Khalid ɗan Walid maras kishi ne, Sa'ad ɗan Abu Waƙƙas kuma ba ya da tsoron Allah*”.⁸²

Wannan matsayi da ‘yan Shi'a suke akai ba abin mamaki ne ba ga wanda ya bi salsalar wadannan fitinu da muka gama bayaninsu, kuma muka tabbatar cewa, su ne suka hura wutarsu tun da farko. Fitinun da suka haifar bayan wadannan ma sun fi girma kamar yadda za mu gani in muka zo magana a kan rayuwar halifa Ali. Duk musulmin da ya san girman Allah da manzonsa, yake kuma karanta Alkur'ani yana bibiyar ma'anarsa ba zai iya rufe ido ya zargi wadannan bayin Allah da Allah da kansa ya wanke su ba. Musamman kuma ‘yan sahun gaba irin su Sayyidi Usmanu waɗanda suka amsa kira tun ana kiyamatar addini, ana azabta mabiyansa, har suka kai ga sadaukar da jin dadɗinsu na zaman garinsu na gado suka yi gudun hijira don su tsira da wannan addini da suka yi imani da shi. Bayan haka kuma suka taimaki Manzon Allah Sallallahu Alaihi Wasallam da rayuwarsu har Allah ya yawaita yabo a gare su, ya yi ma su alƙawurra na gafara da yarda da gidan aljanna. Kuma mun tabbata Allah ba zai kwance alƙawari ba.

Allah muke roko ya tabbatar da mu a kan hanya miƙaƙƙiya.

⁸⁰ *Al-Anwar An-Nu'maniyya*, na Jaza'iri (1/81).

⁸¹ *As-Siraɗ Al-Mustaƙim*, na Ali ɗan Yunus Al-Bayadhi (2/30).

⁸² *Faɗima Hiya Faɗima*, na Ali Shari'ati, shafi na 207.